

Baas in eigen bedrijf

Nu klimaatverandering hun oogsten vernietigt, nemen Boliviaanse boerinnen het heft in eigen hand. Ze komen op voor hun rechten en eisen hun plek op als gelijkwaardige handelspartner. Met slimme aanpassingen komen ze de droogte en modderstromen te boven.

Tekst & foto's **Sanne Derks**

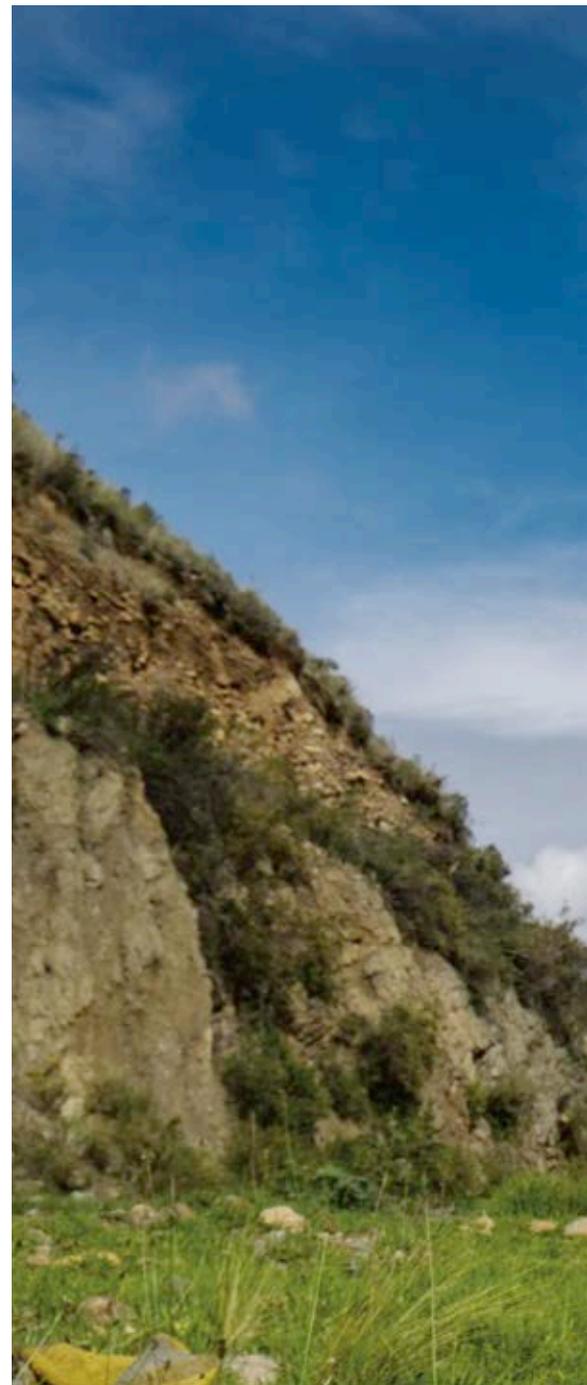
Terwijl ze met haar laarzen tot aan haar enkels in de modder staat, vertelt Trinidad Cossio (50) over de vernietigende veranderingen die haar gebied teisteren. “Dezelfde hoeveelheid regen die voorheen in vijf maanden viel, valt nu in januari en februari. Het is onbeschrijflijk hoeveel water er dan valt. In de modderstromen verdrinkt het vee en glijden huizen van de berg. Wij als boeren weten niet meer wanneer we moeten zaaien, er is onverwachte nachtvorst en we weten nooit wanneer de regen komt. De natuur is in de war.”

Tiraque is een gemeente op 3300 meter hoogte, bestaande uit een dorp met daaromheen 147 kleine gemeenschappen in een bergachtig gebied. De vrouwen in de gemeente noemen allemaal dezelfde veranderingen: in de afgelopen tien jaar is het aanzienlijk warmer en droger geworden, en de regenperiode is verkort en verhevigd.

Bolivia wordt onevenredig hard getroffen door klimaatverandering, door de combinatie van twee extreme klimaatzones in het land: hoogland en Amazone. De periodes van droogte en de toegenomen temperatuur zorgden er al voor dat het op een na grootste meer van het land helemaal opdroogde. Het World Food Programme categoriseert Bolivia ondertussen als het meest voedselonzekere land in Latijns-Amerika: één op de vier mensen heeft er honger.

Dood of de gladiolen

De boerinnen zijn genoodzaakt hun boerentradities totaal om te gooien. Omdat aardappels niet meer willen groeien, testen de vrouwen allerlei nieuwe gewassen, die eigenlijk bij lager gelegen gebieden horen. Nicola Salazar Montaña (57) probeert perziken en uien uit, en wil volgend jaar gladiolen op de markt verkopen. Door de variatie aan gewassen die ze nu verbouwen, zijn

Boven

Arminda Cossio met haar zontje Samuel op de arm. Als haar man in de laaglanden werkt, zorgt zij voor de vier kinderen, dieren en akkers.

Linksonder

Trinidad Cossio laat de koe zien die ze als Bartolina heeft gekregen.

Rechtsonder

Gregoria Cossio brengt een offer aan Moeder Aarde, opdat de aarde produceert.

de gemeenschappen grotendeels zelfvoorzienend geworden en hoeven ze groenten niet meer op de markt te kopen. “Het is niet altijd even makkelijk”, zegt Montaña. “We hebben geen ervaring met deze gewassen. En het is veel zwaarder en meer werk. Voor het poten van aardappelen gebruiken we stieren, maar uien planten we allemaal met de hand.”

De warmte zorgt ook voor plagen die de boerinnen nog niet kenden, zoals bladluizen en rode spinnetjes. Ze vreten aan de bladeren en bloemen van jonge planten, vooral van bonen. “Die wil ik nu niet meer verbouwen”, vertelt Juanita Terrazas. “Het lijkt wel of de zon elk jaar dichterbij komt, zoveel heter is het.” Van de organisatie INCCA, het Boliviaanse Instituut voor Empowerment van Boerengemeenschappen, leerde ze zelf ecologische kunstmest en bestrijdingsmiddelen te maken. “Ik meng de mest van onze koeien, lama’s of schapen met urine, as en zaagsel. Het bestrijdingsmiddel maak ik van water, kalk en zwavel. Wel veel werk, maar daardoor eten ik en mijn zoontje nu voedsel zonder pesticiden.”

Ook Lucy Lopez (34) uit de gemeenschap Ch’akamayú, op acht kilometer afstand van Tiraque, beaamt voorstander te zijn van het ecologische materiaal dat haar door INCCA aan de hand is gedaan. “Chemische bestrijdingsmiddelen

“
**De warmte zorgt voor
nieuwe plagen,
zoals bladluizen en rode
spinnetjes**

Boven
De noodtoestand is uitgeroepen nadat een modderstroom het nabijgelegen Tiquipaya trof.

Rechtsboven
De gemeenschap graaft gezamenlijk een irrigatiekanaal.

Rechtsonder
Lucy Lopez bereidt de avondmaaltijd voor haarzelf en haar twee kinderen.

Fotoreportage Vrouwen aan zet in Bolivia

en kunstmest putten de bodem uit. Met ecologische middelen voorkomen we dat en bestrijden we de klimaatveranderingen, zodat we ook in de toekomst kunnen blijven produceren.”

Het voordeel in Tiraque is dat er hoger gelegen waterbronnen zijn van waaruit water naar de lager gelegen akkers kan worden geleid. Edgar Miranda Alcocer (56), landbouwkundige van INCCA, vertelt: “Er is geen garantie dat er over dertig jaar nog voldoende water in de grond zit. We proberen de bronnen te beschermen tegen de droogte door vegetatie aan te planten die het water vasthoudt.” Hij legt uit dat de realiteit helaas weerbarstig is: “Onze ideeën komen niet altijd overeen met die van de bewoners. Zo is er een programma van de regering waarbij men eucalyptusbomen aanplant om erosie tegen te gaan. Maar na een paar jaar kappen de bewoners de bomen om het hout te verkopen, als aanvulling op hun inkomen.”

Een van INCCA's programma's richt zich op het aanleggen van irrigatiekanalen. Zo ook in Ch'akamayu. Op afgesproken dagen komen mannen, vrouwen en kinderen samen om het kanaal te graven voor de kunststof waterleidingbuizen. Miranda Alcocer legt uit: “Geld komt van de hulporganisatie Solidagro uit België, en van de gemeente Tiraque. De begunstigde boeren vragen we een bijdrage in uren en arbeid.”

Lucy Lopez: “Waar het water er vroeger een dag over deed om door de met de hand gegraven kanaaltjes omlaag te stromen, is het er nu in twintig minuten. Veel water zakte onderweg de aarde in of verdampte. Nu gebruiken we 90 procent van het water.” Arminda Cossío (38) valt haar bij: “Voor ons als moeders is dat fijn, want we winnen veel tijd die we kunnen besteden aan onze kinderen.”

Zakenvrouwen

In tegenstelling tot Lopez, die alleen woont met haar twee kinderen, is Arminda Cossío getrouwd: “Soms zie ik mijn man weken achter elkaar niet. Hij verdient wat bij en verbouwt coca in de lageregelegen regio Chapare.” Veel mannen doen seizoensarbeid, en vertrekken tijdelijk voor de cocoaogst of gaan naar de steden om te werken in de bouw. De vrouwen blijven alleen achter in de dorpen en zijn volledig verantwoordelijk voor het werk op het land, de verzorging van de dieren en de kinderen. De vrouwen proberen hun inkomen te vergroten door bijvoorbeeld *chicherías* te runnen – dranklokalen waar een zelf geproduceerde alcohol van gefermenteerde maïs wordt geschonken – of kippen te slachten en te verkopen op de markt.

Primavera Besara (44) uit Virvini laat het kalfje zien dat ze pas heeft gekocht: “We brengen het groot met klaver, dat we zelf verbouwen, en verkopen het na een half jaar als koe voor vier keer de prijs. In de natte periode hebben we wel voldoende voedsel, maar zo anticipeer ik op de droge periode, wanneer we weinig of niets kunnen oogsten.”

Omdat de vrouwen eigenhandig verantwoordelijk zijn voor de voedsel-opbrengst maar tegelijkertijd niet dezelfde rechten en aanzien hebben als mannen, hebben zij het extra moeilijk om hun boerenbedrijven te wapenen tegen klimaatverandering. Het is ook nog maar enkele jaren zo dat vrouwen bijvoorbeeld landrechten mogen hebben, of zich kunnen inschrijven als recht-hebbende op water bij een waterbedrijf. Daarom is er in de afgelopen jaren meer aandacht voor programma's gericht op gendergelijkheid. Ook in Tiraque werd de vrouwelijke tak van het nationale boerensyndicaat, de Bartolina's, uitgebreid. Ook Trinidad Cossio werd lid. “Ik wilde aanspraak maken op hulpprogramma's voor de vrouwenorganisaties. Zo hebben we met de Bartolina's in Tiraque vee gekregen van het Fondo Indígena. Ik kreeg een koe. Wanneer die een kalfje krijgt, moet ik die aan een andere Bartolina geven.”

Boven
Miriam Cossio (links) is raadslid van de gemeente Tiraque: “Ik heb geleerd een volwaardige gesprekspartner te zijn voor mannen.”

Rechtsonder
De vrouwen zijn zich meer gaan organiseren. Ze vergaderen, evalueren en beslissen mee, zoals hier tijdens een vergadering van INCCA.

**“
Pas sinds een paar jaar
mogen vrouwen
landrechten hebben**

Sinds President Evo Morales vaststelde dat 50 procent van de regering uit vrouwen dient te bestaan, staat Bolivia sinds 2016 met 53 procent bovenaan de landenranglijst van de Verenigde Naties op het gebied van vrouwelijke politieke inclusie in Zuid-Amerika. Ook de gemeentebesturen worden voor de helft bezet door vrouwen, ook in Tiraque. Miriam Cossio is gestart in januari: “Vrouwen in Bolivia zijn over het algemeen vrij timide, de mannen zijn dominant. Tot voor kort werden vrouwen hier niet gewaardeerd. Ik heb een cursus leiderschap gevolgd die INCCA aanbood. Daarin leerde ik onder andere te spreken op vergaderingen en een weerwoord te geven als een man mij in de rede valt.” De trainingen zijn ook gericht op de mannen, die leren de beslissingen van vrouwen te accepteren.

Juanita Terrazas zegt dat er al veel veranderd is. “We zijn als vrouwen al veel onafhankelijker. We hebben onze eigen moestuinen, we beslissen mee en denken mee over het beleid dat wordt uitgezet. De mannen kunnen niet meer ons heen.” ●

Dit artikel is mede mogelijk gemaakt door Stichting Marjan Rens en het Matchingsfonds van De Coöperatie.

“
**Met 53 procent vrouwen in
 de politiek, staat Bolivia
 hoog in de landenranglijst
 van de VN**

Boven
 Emilia Garcia kookt ter ere van het carnaval een maaltijd, terwijl haar man Fraylan Fernandez en kleinkind Elisa dansend Moeder Aarde danken voor de oogst.

Rechtsboven
 Juanita Terrazas besproeit haar moestuin met ecologisch bestrijdingsmiddel, terwijl haar zoon John Micheal om haar heen speelt.

Rechtsonder
 Vrouwen selecteren aardappelen voor de verkoop. Door de klimaatveranderingen is er minder oogst en zijn de aardappelen kleiner.